

ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

*Данилів О.М.,
магістрант, Юридичний інститут
Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника*

У вітчизняному законодавстві поняття «серійне вбивство» не закріплено, а наукові підходи на даний момент надто різні та суперечливі, що призводить до невиправданого розширення кола злочинів, які охоплюються даним терміном. Крім того, виходячи із загальноприйнятих у суспільстві уявлень, серійні вбивства часто наділяють ознаками, що спотворюють суть явища. Як наслідок, має місце розрізнене тлумачення і неоднозначне його розуміння.

Тому, перш за все, необхідно виокремити та обґрунтувати ознаки серійних вбивств, для того, щоб виходячи з них, сформулювати найбільш повну і точну дефініцію терміна «серійне вбивство»:

1). Найперше, що відрізняє серійні вбивства від «звичайних» (традиційних) – це їх *кількість*, адже йдеться не про окремі випадки умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині. На нашу думку, мінімальна кількість вчинених у пов'язаних між собою ситуаціях вбивств необхідних для того, щоб зробити висновок про наявність або відсутності серійності, повинна становити три вбивства. Адже проаналізувавши всі їх загалом та кожне зокрема, можна визначити поведінкові тенденції злочинця та зробити висновок про лінію його поведінки в конкретному випадку[1, 292-293].

В теорії кримінального права України найбільш наближеним до поняття серійних вбивств є **інститут повторності**. Це самостійна форма множинності злочинів, яка передбачає передусім вчинення кількох (двох і більше) злочинних діянь, які віддалені між собою в часі. Так, вбивства, що утворюють серію також повинні бути віддалені одне від одного певним, хоч би незначним проміжком часу, однак цей проміжок завжди має бути таким, щоб була можливість відрізнити одне вбивство від іншого.

Виділяють декілька видів повторності (неоднократність, систематичність та злочинний промисел), аналізуючи ознаки кожного з яких, серійні вбивства видається можливим віднести лише до двох видів повторності, а саме, систематичності або злочинного промислу (залежно від того, чи отримував злочинець свій «нетрудовий прибуток» від вчинення злочинів, що можливо, наприклад, якщо вбивця попри позбавлення життя, грабує будинок жертви). Відповідно, цим і обґрунтовується необхідність вчинення злочинцем трьох і більше вбивств у пов'язаних між собою ситуаціях, адже тільки

тоді можна зробити висновок про наявність тих чи інших поведінкових тенденцій злочинця [1, 292-293; 2, 177-178];

2). Як правило, серійні вбивства вчиняються одним суб'єктом, але вчинення їх у співучасті також не виключається. Так, про спільну участь двох чи більше осіб можна говорити тоді, коли має місце сумісність дій осіб, що брали участь у вчиненні злочину. Тобто, коли діяльність одного співучасника доповнює діяльність другого, що дає змогу досягнути сумісного для них суспільно небезпечного наслідку. При чому, їхня спільна діяльність повинна бути наділена внутрішнім усвідомленим зв'язком.

Залежно від способу об'єднання співучасників злочину (з відповідним розподілом між ними ролей та стійкістю суб'єктивних зв'язків) на підставі об'єктивного критерію поділу співучасті виділяють просту та складну її форми [1, с. 252].

Однак, варто звернути увагу на те, що єдина допустима по відношенню до серійних вбивств форма співучасті – це **співвиконання** (проста форма). Необхідною умовою, яка впливає з специфіки даного виду злочинів є те, що дії кожного із співучасників повинні утворювати об'єктивну сторону складу злочину, хоч і не обов'язково, щоб дії суб'єктів були ідентичними. Реальна характеристика може полягати як у вчиненні ідентичних діянь, так і у вчиненні різних дій, які в сукупності утворюють об'єктивну сторону злочину [1, с. 252-253; 2, с. 291, 219];

3). Суб'єктивна сторона такого злочину як серійне вбивство, характеризується виною лише у **форміумислу**, адже особа розуміє, що здійснює посягання на життя іншої людини, передбачає, що наслідком її діяння буде (може бути) смерть потерпілого і бажає чи свідомо допускає настання таких наслідків. Тобто, позбавлення життя може бути безпосередньою ціллю злочинця, коли останній бажає настання такого суспільно небезпечного наслідку; або ж наслідком, який допускається і неминуче настане з огляду на якісні характеристики вчинюваного діяння, але в такому випадку злочинця цікавить насамперед діяння [1, с. 189-195; 3, с. 288].

Варто також звернути увагу на те, що при характеристиці суб'єктивної сторони даного злочину важливо довести наявність умислу саме на вчинення вбивства. Тобто, виключити, наприклад, можливість того, що смерть жертви настала у результаті отриманих тілесних ушкоджень, на які був спрямований умисел. Також, дослідити чи вбивство не є способом вчинення якогось іншого злочину чи способом його приховування, що відображається на суб'єктивній стороні складу злочину;

4). Оскільки будь-яка людська поведінка зумовлюється сформованою в кожного індивідуально системою ціннісних координат, то вона завжди буде мотивованою. **Мотив** є спонукую, якою людина

керується при вчиненні будь-якого діяння, в тому числі злочину. Серійне вбивство – це особлива категорія злочинів, мотиви вчинення яких не є традиційними, очевидними та логічними (неприязнь, ревності, жадоба), у зв'язку з чим їх вважають «безмотивними». Але з огляду на вищесказане, більш точно буде охарактеризувати мотиви серійних вбивств як комплекс емоційно опосередкованих зв'язків та підсвідомих психологічних спонук, що означатиме відсутність мотиву у кримінально-правовому розумінні, як частини суб'єктивної сторони складу злочину. Серійник вчиняє вбивство заради самого вбивства, це його спосіб життя та сенс існування [1, с. 204; 2, с. 159; 4, с. 9-10];

5). Одна із загадкових рис серійного вбивці – здатність здаватись абсолютно нормальною, психічно здоровою людиною та вміло приховувати свою злочинну діяльність від рідних, друзів та знайомих. Такий поділ життя і поведінки вбивці отримав назву «*маска нормальності*» або «маска святості» [4, с. 15-18].

Особливості психіки серійного вбивці дозволяють йому скинути весь тягар неусвідомленої енергії одноактно, тобто тільки безпосередньо в момент вчинення вбивства, що приводить психіку в стан стабільності. Тому, серійний вбивця не прикидається «нормальним», а дійсно стає прикладом абсолютної врівноваженості, бо після вчинення вбивства він позбавляється тягара інстинктів. Вчинення вбивства виступає своєрідною формою збалансування психіки. Тоді як зазвичай механізми захисту психіки функціонують таким чином, що соціально одобрена поведінка чергується з незначними конфліктними моментами, забезпечуючи «вихід» інстинктам, які блокуються [2, с. 153];

6). Характерною особливістю серійних вбивств є те, що в більшості випадків в одному епізоді вчиняється вбивство однієї жертви. Хоча, це не є обов'язковою ознакою. Тобто, один епізод серійного вбивства може включати в себе заподіяння смерті декільком жертвам. І слід зауважити, що тоді для визначення «серійності» необхідною буде наявність саме трьох і більше епізодів, незалежно від кількості жертв в кожному з них.

Між такими епізодами обов'язково повинні мати місце *періоди «емоційного спокою»* (періоди «остивання»), коли не вчиняються вбивства і відбувається тимчасове заспокоєння серійника), які дають можливість чітко відокремити одне вбивство від іншого (а також, розділити між собою епізоди). Ці перерви (паузи) можуть тривати від декількох годин до багатьох років.

Існування періодів «емоційного спокою» зумовлює те, що для серійних вбивств не є визначальною ні часова, ні територіальна прив'язки. Тобто, один серійний вбивця може вчиняти злочини в різних точках земної кулі з проміжками, навіть, в десятки років [2, с. 177; 5];

7). Зрештою, для серійних вбивств характерний свій *ритуал*, що постає як схема послідовних дій, що їх вчиняє серійний вбивця у зв'язку з вчиненням злочину; це процес, що починається з того моменту, коли він вперше задумується про вбивство та закінчується емоційними переживаннями, що супроводжують злочинця вже після реалізації задуманого, практично до початку вчинення наступного злочину [4, с. 20-45; 2, с. 287];

В ході дослідження даного явища доктор Джоель Норріс розділив такий процес на сім ключових стадій: «фаза аури», «фаза троллінга», «фаза заманювання», «фаза захоплення жертви», «фаза вбивства», «фаза тотему», і «фаза депресії» [5; 2, с. 287; 4, с. 20-45].

Оскільки поняття ритуалу серійного вбивства характеризує діяння, вчинене злочинцем, більшою мірою з суб'єктивної сторони, тобто, з точки зору внутрішніх психологічно-емоційних процесів, що відбуваються у свідомості самого вбивці, то доцільно було б охарактеризувати також іншу сторону цього явища. Тому варто відокремити об'єктивну картину злочину, що становить собою реальну лінію поведінки, конкретні дії вбивці, спрямовані на пошук жертви, заманювання та захоплення її, і власне, вбивство (тобто, другу, третю, четверту та п'яту описані вище фази). Отже, можна запропонувати вужче та орієнтоване на характеристику виключно об'єктивних процесів вчинення серійного вбивства поняття «алгоритм серійного вбивства». «Алгоритм серійного вбивства» - це система дій, що виконуються серійним вбивцею у визначеній послідовності задля досягнення суспільно небезпечного наслідку у вигляді смерті потерпілого. Саме алгоритм в першу чергу потрібно встановити при розслідуванні злочину, а вже потім можна буде охарактеризувати всю картину з внутрішнього боку. Отже, ритуал вбивства характеризує злочин з точки зору свідомості злочинця і охоплює ширше коло інформації, тоді, як алгоритм серійного вбивства відображає об'єктивну сторону злочину (активну поведінку особи) і не стосується фантазій та емоційних переживань серійного вбивці.

Таким чином, на основі вищенаведених ознак можна запропонувати наступне визначення:

«Серійне вбивство – вчинення одним чи кількома співвиконавцями умисних вбивств, які налічують три і більше епізоди, що відокремлені між собою періодами «емоційного спокою», носять безмотивний з точки зору кримінального права характер, а також не обмежені територіальною або часовою прив'язками».

Отже, серійні вбивства – це особливий вид злочинів проти життя особи, який потребує ґрунтовного дослідження. Без єдиного підходу до розуміння сутності даного явища з точки зору теорії та практики є неможливою правильна кваліфікація вчинених діянь та

належна організація розслідування злочинів, які містять ознаки серійності.

Список використаних джерел:

1. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, доповнене і перероблене. – К.: Атіка, 2009. – 512 с.
2. Энциклопедиясерийныхубийц / Х. Шехтер, Д. Эверит – М.: «Крон-Пресс», 1998 г. – 352 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид. перероб. та доп. – К.: Алеута; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
4. Лавров Н. Н. Маньяки: охотники на людей. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 252 с.
5. «Что такое серийное убийство?» (статья) - <http://www.serial-killers.ru/materials/chto-takoe-serijnoe-ubijstvo.htm>

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри кримінального права Козич І.В.